

Stavčne in komunikacijske enote govora

DARINKA VERDONIK

Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko,
Koroška cesta 46, SI 2000 Maribor, darinka.verdonik@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.19.1.82-100.2026>

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Prispevek obravnava vprašanje prepoznavanja mej med enotami, ki v govornjeni slovenščini izražajo ilokucijsko silo oziroma – kot pojem ilokucijske sile prilagodijo nekatere sheme za označevanje v korpusih – dialoško dejanje. V iskanju ustrezne enote izhaja iz skladijske strukture govora ter se osredotoča na problem opredeljevanja stavčnih in komunikacijskih enot. V rezultatih je med drugim izpostavljena nujnost upoštevanja slušnega vtisa pri opredeljevanju enot in vprašljiva zanesljivost obstoječih definicij.

The paper stems from the aim of identifying boundaries between units that express illocutionary force in spoken Slovenian—or, as the concept is termed in some corpus annotation frameworks, dialogue acts. In the search for an appropriate unit, the analysis draws on the syntactic structure of spoken language and focuses on the problem of defining clausal and communicative units. Among the findings, it highlights the necessity of considering auditory perception in unit delimitation and questions the reliability of existing definitions.

Ključne besede: govorno dejanje, prozodija, stavek, skladijska

Keywords: speech act, prosody, clause, syntax

1 Uvod

Govorjenje ni samo dejanje izrekanja besed in stavkov, je tudi dejanje, ki vpliva na sogovornike, ima določeno silo in namen. Tako razlaga Austin (1975) v teoriji govornih dejanj. Čeprav je bila teorija ob poskusih empirične uporabe dopolnjevana in prilagajana (Krik 2013; Allen, Core 1997; Jurafsky et al. 2004), deležna preimenovanja v dialoško dejanje (Jurafsky 2004) ali povsem v ozadju in preglajšana z drugimi pristopi (ISO 24617-2 2012), se poskusi določanja te sile, imenovane tudi vplivajnska sila ali ilokucijsko dejanje, nadaljujejo vse do danes. Izhajajo iz temeljne potrebe, da razumemo, kaj govorec z neko izjavo hoče oziroma na kak način naj jo razumemo v kontekstu, kjer je izrečena. Za ponazoritev, gre za potrebo, da razumemo, ali izjava: »Kaj je trajalo tako dolgo?« v kontekstu, v katerem je izrečena,

pomeni poizvedovanje ali kritiziranje ali pritoževanje ali kaj četrtega ali celo več stvari hkrati.

Ko imamo opravka z enoto govora, kot je: »Kaj je trajalo tako dolgo?« ni posebej težavno opredeliti, kje je začetek in konec enote, ki izraža vplivajnsko silo. Če pa označujemo na primer družabni pogovor in skušamo za vsak delček govora določiti začetek in konec tovrstnih enot, naletimo na primere, ki niso tako enoumni. Lahko se zgodi, da govorec v na videz eni izjavi naniza več vplivajnskih sil. Ko prva govorka drugo vpraša, kako dolgo se bodo vozili, ji druga odgovori:

- Primer 1: *Dve, menda, ne vem.*

Najprej torej poda informacijo (dve uri se bodo vozili), zatem doda informaciji omejitve (ni čisto gotovo, da dve uri), nazadnje pa izrazi negotovost (ne ve, kako dolgo se bodo vozili). Med prvo in drugo enoto je prozodična meja manj izrazita, med drugo in tretjo bolj izrazita, zapisovalec pa je vse tri enote opredelil kot eno izjavo in šele za tretjo naredil piko. Gre torej za eno enoto vplivajnske sile, dve enoti ali tri enote?

Poglejmo še nekoliko drugačen primer. Ko poslušamo spletni pogovor o antibiotikih, ena od sogovornic razlaga:

- Primer 2: *In tam smo si pač zadali cilje, koliko moramo omejiti porabo, eee, antibiotikov, ooo, tukaj smo se zgedovali po tistih evropskih državah, kjer je poraba majhna in kjer, eee, imamo, eem eee, tudi temu primerno manjšo odpornost bakterij, ne ...*

V izjavi prepoznamo štiri stavke. Med prvim in drugim je podredno razmerje, tretji stavek je ponovno glavni, sledita mu dva odvisna stavka. Naj pripišemo ilokucijsko silo vsakemu glavnemu stavku s pripadajočimi odvisnimi stavki, torej določimo dve enoti z ilokucijsko silo, čeprav je mogoče celoto interpretirati tudi kot eno izjavo?

Tudi naslednja izjava vsebuje priredno zložene stavke. V njej govorka razlaga, kako prek spleta kupimo letalsko vozovnico:

- Primer 3: *Tam greš na ono spletno stran od Ryanaira, pogledaš datume, pogledaš cene in pol si izbereš.*

Vsi štirje stavki v izjavi so priredno zloženi in izražajo isto vplivajnsko silo, podajanje navodila. Tudi tukaj ni jasno, ali je enota, ki izraža ilokucijsko silo, ena ali so štiri, vsak glavni stavek zase.

Zgoraj so izpostavljeni glavni stavki, dvomi pa se lahko pojavijo tudi pri odvisnih stavkih. Ali lahko tudi odvisni stavek nosi lastno ilokucijsko silo, drugačno od glavnega stavka, in je torej samostojna enota? V naslednjem primeru govorka priporoča, kako ravnati z letalskimi kartami:

- Primer 4: *Ja, pol si jih pa še natisneš, č() če ti slučajno telefon crkne.*

Glavni stavek izraža priporočilo (natisni si jih), odvisni stavek pa utemeljitev (telefon lahko ne deluje), ilokucijski sili sta različni, čeprav gre za podredno razmerje med stavkoma.

Nazadnje se ustavimo še ob neglagolskih, eliptičnih in opuščenihi stavkih. Teh je v govoru veliko, lahko jih najdemo že v zgoraj nanizanih primerih. V primeru 4 je tak uvodni *ja*, ki izraža potrditev in ima drugačno ilokucijsko silo kot glavni stavek, ki mu sledi in informira. Tudi diskurzni označevalec *ne* in zapolnjene premore (zapisane kot *eee*) v primeru 2 bi lahko interpretirali kot samostojno enoto (npr. zapolnjeni premor lahko naslovníku sporoča, iščem pravo besedo, diskurzni označevalec *ne* lahko sporoča, sem zaključil misel/se strinjaš?).

Iz navedenega je očitno, da ne zadošča reči, da je enota govora, ki izraža vplivajnsko silo, izjava, saj ni nujno, da bo v njej izražena samo ena vplivajnska sila. Dodaten razlog je, da izjava nikakor ni nekaj enoumnega in jasno določenega. Čeprav se je v slovenskem korpusnem jezikoslovju ustalila praksa, da se jo prepoznava kot »skladenjsko, semantično in prozodično zaključeno enoto govora« (Verdonik, Zwitter Vitez 2020), taka definicija omogoča različne odločitve. Recimo v primeru izjave o antibiotikih za končnim *ne* zapisovalec govora izjave ni zaključil, ker se izjava skoraj brez premora nadaljuje še naprej. Kak drug zapisovalec bi se odločil drugače.

Če se namenimo označevati dialoška dejanja v govoru, da bi lahko tako bolje spoznali, kako izražamo vplivajnske sile, katere vrste sil izražamo, s katerimi jezikovnimi in prozodičnimi sredstvi jih izražamo, kakšne so pri tem razlike glede na kontekst, govorce, jezike, zvrsti in podobno, smo tako vedno znova v dilemi, kje določiti mejo med enotami, ki izražajo vplivajnsko silo. Cilj tega prispevka je pripraviti vsebinske podlage, ki bi pomagale pri odločanju. Ker so semantično opredeljene enote vedno znova dvoumne, izključno prozodične enote pa pogosto ne sovpadajo s skladenjskimi in semantičnimi enotami, so v središču zanimanja skladenjske enote, a vseeno je upoštevana njihova povezanost s prozodijo in izraženim pomenom.

V nadaljevanju članka najprej predstavim, kaj je znanega o govorjenih stavkih, odstavih, izjavah oziroma izrekih v slovenskem jezikoslovju. Predstavljena sta pojma T-unit in C-unit iz angleškega jezikoslovnega prostora ter opredelitve enot označevanja v shemah za označevanje dialoških dejanj. V empiričnem delu najprej opredelim stavčne enote v govoru, zlasti vse mejne, pri katerih se je težko odločati, zatem pa raziščem morebitne problematične vidike pri prepoznavanju enot, pojmovanih kot C-unit. V zadnjem delu sledita diskusija in zaključek.

2 Skladenjske enote govora

2.1 Govorjeni stavki, odstavki, izjave ali izreki

O skladenjskih strukturah povedi, izjav oziroma izrekov je pisalo nekaj slovenskih avtoric. M. Krajnc Ivič (2004) po Müllerovi (1994) povzame, da pri skladenjski analizi govorenega besedila ne moremo uporabiti stavka enako kot pri zapisanem jeziku, saj je v spontanem govoru stavek težko jasno prepoznati. Razlogi za to so, da govorec pogosto ne ve, kdaj je njegova misel dovolj zaključena in si vedno pušča odprto možnost, da še kaj doda; razmerja med stavčnimi členi niso vedno jasna, ti se lahko dodajajo predhodnemu ali naslednjemu povedku; prav tako je govor skladenjsko nestabilen zaradi prekinitev in popravkov. Predlaga pojem izrek, »tj. poved v okoliščinah konkretnega govornega dejanja; gre za skladenjsko in pomensko relativno celotni del besedil«, ter nadaljuje, da izrek »sledi nekemu elementarnemu komunikacijskemu cilju, zato ga lahko primerjamo s funkcijsko enoto ilokucije« (Krajnc Ivič 2004: 478).

M. Krajnc Ivič (2002) se posveti tudi analizi zgradbe izjave. Ugotavlja, da prevladujejo skladenjska razmerja, ki omogočajo postopnost oziroma dodajalnost in/ali odpravljajo samostalniško izražanje. Tako so na primer pogosti prilastkov in predmetni odvisnik ter vezalno priredje.

A. Valh Lopert (2006) analizira zgradbo povedi v govoru radijskih moderatorjev. Ugotavlja, da so v govorenem jeziku pogoste zapleteno zložene povedi, ki pa vsebujejo veliko preskokov, samopopravkov in vmesnih stavkov. To spodkopava predstavo, da je govorjeni jezik preprostejši od pisnega. V njem prevladuje podredje, predvsem prilastkovni in predmetni odvisniki, med priredji pa pojasnjevalno in vezalno. Zelo značilni so tudi enodelni neglagolski stavki, pastavki ter stavki z okrnjeno zgradbo.

M. Smolej (2006: 31) izpostavlja, da je »meja med samostojno stoječo (enostavčno) povedjo in stavkom, ki je v prirednem (podrednem) razmerju z za ali pred njim stoječim stavkom, težje določljiva«. Iz tega sklepa, da pojmi večstavčne ali enostavčne povedi v govoru niso primerni. Meni, da lahko v govorenih besedilih z gotovostjo določimo le (eno)stavčno strukturo oz. samostojno (enodelno) poved. Seveda priznava, da stavki oz. povedi vstopajo v medsebojna razmerja, a predlaga, da »se je namesto iskanja in določanja podrednih, predvsem pa prirednih medstavčnih razmerij, smiselneje osredotočati na semantično-logična razmerja, ki so vzpostavljena oz. izražena med posameznimi povedmi, ki so deli širše besedilne zgradbe« (Smolej 2006: 31).

M. Smolej (2022: 75–78) podrobneje razpravlja o razmerjih med glavnim in odvisnimi stavki v govoru. Glede na to, kako so odvisni stavki povezani z glavnim in kakšno vlogo imajo v sporočilu, jih loči v štiri kategorije:

- (1) odvisniki kot del glavnega stavka – brez njih glavni stavek ni popoln, so strukturno in pomensko obvezno dopolnilo,
- (2) izhodiščno nestavčnočlenski odvisniki – imajo vlogo neobveznega stavčnega člena; glavni stavek je brez njih lahko popoln strukturno, ga pa pomensko dopolnjujejo,
- (3) izhodiščno nestavčnočlenski odvisniki – po strukturi so sicer vsi podredni, po pomenu pa ne sodijo v nobeno od kategorij, ki jih predvideva slovenska slovnica, ampak izražajo večinoma protivno razmerje,
- (4) členkovni odvisniki, katerih primarna vloga je krepitev ali slabitev gotovostne naklonskosti.

Izjava kot enota je bila opredeljena tudi ob zapisovanju govora v prvi verziji referenčnega govornega korpusa slovenščine Gos. Opredeljena je bila kot »n/ajmanjša strukturna enota zapisa, ki je prozodično, semantično in skladenjsko približno zaključena enota (stavek ali poved)« (Verdonik, Zwitter Vitez 2020: 56).

Specifično z vprašanjem, ali tudi diskurzni označevalci, kot so *a ne*, *mislim*, *dobro* in drugi, v govoru predstavljajo samostojno enoto, ki ji lahko pripišemo ilokucijsko silo, se ukvarja D. Verdonik (2022). Opredeli šest kriterijev, kdaj je to smiselno, in sicer:

- (1) ko so diskurzni označevalci od preostalega govora ločeni z daljšimi ali krajšimi premori in padajočo intonacijo,
- (2) ko so izrazito poudarjeni v izgovorjavi,
- (3) velelniki, ki se uporabljajo za vplivanje na sogovornikovo diskurzno vedenje (npr. *glej*, *veš kaj*, *čakaj*),
- (4) izrazi, ki se lahko uporabljajo kot diskurzni označevalec ali ne in imajo jasno pomensko vrednost, kadar niso uporabljeni kot diskurzni označevalec, zlasti na začetnih mestih v izreku (npr. *ne*, *dobro*, *okej*, *mislim*),
- (5) gruče diskurzni označevalcev, ki pogosto izražajo lastno ilokucijsko silo (npr. *ja ne*, *ja no*, *ma ja*, *okej nič*),
- (6) diskurzni označevalci, ki se uporabijo kot začetek izjave ali govornje-nja, vendar govorca prekine sogovornik in ne nadaljuje izjave.

2.2 Pojma T-unit in C-unit

Pri raziskavah razvoja jezika pri otrocih se je pokazala potreba po enoti, ki bi omogočala merjenje skladenjske kompleksnosti jezikovnega izražanja. To so sprva ocenjevali na podlagi pisnih izdelkov učencev. V ameriškem jezikoslovju je bila kot enota, primerno za to merilo, predlagan glavni stavek

skupaj z vsemi pripadajočimi odvisnimi stavki. Enota je bila poimenovana kot T-unit (okrajšava za *minimal terminable unit*) (Hunt 1965).

Ko so raziskovalci skušali ocenjevati skladenjski razvoj v govoru, so začeli opozarjati na pomen prozodije pri interpretaciji skladenjskih enot in predlagali pojem C-unit, poimenovan tudi kot komunikacijska enota (Loban 1976). Ta enota je v izhodišču enaka kot T-unit, torej glavni stavek skupaj z vsemi pripadajočimi odvisnimi stavki, vendar se v govoru pojavi tudi veliko nejasnih primerov, kot so neglagolski in nedokončani stavki, zato se je pokazala potreba po dopolnitvi definicije. Iz semantičnega vidika je mogoče reči, da je komunikacijska enota »skupina besed, ki jih ni mogoče razdvojiti, ne da bi izgubili osnovni pomen« (Loban 1976: 9 po A. F. Watts 1948). Toda problem takšne na pomenu temelječe definicije, kot ugotavlja Loban (1976), je, da omogoča različne interpretacije pri različnih označevalcih; vsak lahko prepozna nekaj drugega kot takšno minimalno enoto. Loban zato predlaga, da opredelimo C-unit na podlagi strukture, in doda tri dodatne kriterije za označevanje te enote. C-unit je tako:

- (1) vsaka neodvisna stavčna struktura,
- (2) vsak odgovor na vprašanje, če pri tem odgovoru manjka zgolj ponovitev elementov vprašanja, da bi zadostili kriteriju neodvisne povedi,
- (3) vsaka beseda, kot je *da* ali *ne*, kadar je podana kot odgovor na vprašanje (na primer: »Ali si bil kdaj bolan?«).

Na to tradicijo se opre tudi *Longman Grammar of Spoken and Written English* (Biber et al. 1999), ko skuša opredeliti maksimalne enote govorne skladnje. Čeprav uvedejo spet nekoliko predrugačen termin, poimenovan clausal unit oziroma s kratico prav tako C-unit, navajajo, da gre za enoto, ki v veliki meri sovпада s pojmom T-unit. Tudi definicija je enaka, C-unit predstavlja neodvisni stavek skupaj z vsemi odvisnimi stavki, ki se vežejo nanj. Zelo dobrodošla so dodatna pojasnila, vezana ne neglagolske, eliptične ali fragmentarne dele govora, ki jih podajo (Biber et al. 1999). Ta priporočila so, da se lahko netekočnosti v obliki nepopolnih stavkov zavržejo oziroma spregledajo, ko delimo govor v enote C-unit. Poleg stavčnih enot obstajajo še nestavčne enote, to so segmenti, ki so sestavljeni delno ali v celoti iz nestavčnega gradiva, kot so razni diskurzni označevalci (*ja, a ne, no*), oporni signali (*mhm, aha*), odzivi brez glagolske sestavine in podobno. Tako stavčne kot nestavčne enote predstavljajo maksimalne slovnične enote, ki se skladenjsko ne povezujejo s predhodnimi ali sledečimi enotami. Za boljšo predstavbo je zelo dobrodošla tudi statistika, ki jo dodajo: nestavčne enote niso bistveno redkejše od stavčnih, obsegajo lahko okrog 40 % vseh enot v govoru, vendar so pričakovano po številu besed bistveno krajše od stavčnih.

2.3 Enote označevanja v shemah za označevanje dialoških dejanj

Sheme za označevanje dialoških dejanj so bile razvite z namenom, da omogočijo analizo in računalniško obdelavo dialoga, uporabno tako za jezikoslovne raziskave kot za razvoj sistemov za razumevanje naravnega jezika. Ena prvih vplivnih generičnih shem je bila DAMSL (okrajšano *Dialog Act Markup in Several Layers*) (Allan, Core 1997). SWBD-DAMSL (SWBD je okrajšava za korpus SwitchBoard, na katerem je bila shema razvita in uporabljena) (Jurafsky et al. 1997) predstavlja poenostavitev izvorno večnivojskega označevanja v najpogostejše kombinacije uporabljenih oznak. V projektu AMI (okrajšano *Augmented Multiparty Interaction*) (AMI 2005) je bila razvita samostojna shema, ki je temeljila na opisu namere govorca. Med novejšimi poskusi razvoja generičnih shem je zanimiv poskus shema DART (okrajšano *Dialogue Annotation & Research Tool*) (Weisser 2019). V zadnjem času pa prevzema prevlado med shemami standard ISO 24617-2 (2012), ki temelji na shemi DIT++ (okrajšano *Dynamic Interpretation Theory*) (Bunt 2009). V tem poglavju so povzete opredelitve osnovne enote označevanja v teh shemah.

DAMSL opredeli kot osnovno enoto označevanja izjavo (ang. utterance) in jo definira na podlagi izraženega namena – govornega dejanja. Takšna definicija je v veliki meri odvisna od presoje označevalca in je za kompleksno problematiko določanja enot označevanja, kot je bila izpostavljena v uvodu, veliko preskopa.

V shemi SWBD-DAMSL in korpusu SwitchBoard je enota označevanja dialoških dejanj t. i. slash unit (Meteer 1995). Meteer (1995) opredeli slash unit kot poved, a upošteva tudi fragmentarnost govora in doda, da je lahko slash unit tudi manjša enota kot poved, če govor ne sestoji iz celotnih stavkov oziroma se nanaša na tiste enote govora, ki niso v obliki stavka, a jih označevalec interpretira kot zaključene. To so na primer tipično oporni signali.

Shema AMI (AMI 2005) opredeli kot enoto označevanja izraženi namen. Ko govorec izrazi nov namen, je to opredeljeno kot nova enota. Nov namen je lahko recimo novo vprašanje ali nova dodatna informacija. Če pa govorec samo dvakrat ponovi isto informacijo, na primer *Ne, ni*, interpretirajo to kot eno enoto. Pojasnijo še, da če neki del besedila zahteva dopolnitev, da bi bil zaključen, se to označi kot ena enota, na primer angleški *if* stavki so popolni samo skupaj z drugim delom.

Shema DART (2019) vzame za osnovno enoto označevanja kar pojem C-unit, kot je opredeljen v Longmanovi slovnici govornjene in pisne angleščine (Biber et al. 1999).

Standard ISO pa predlaga kot enoto označevanja funkcijske segmente, ki jih definira kot »minimalni segment komunikacijskega obnašanja, ki je funkcijsko relevanten« (Bunt 2019: 5). Definicija je dopolnjena z navodilom,

da lahko izberemo bodisi minimalni bodisi maksimalni pristop, odvisno od potreb označevanja (Bunt 2019: 6). Razlika med opredelitvijo po shemi AMI in tej shemi je predvsem v različnih interpretacijah funkcij oziroma namenov, ki jih izjave opravljajo.

Nobena od navedenih shem problematike določanja enot označevanja ne obravnava podrobno, prav tako je problem, da so enote odvisne od seznama funkcij/namenov oziroma nasploh seznama oznak, ki jih shema opredeli, ter od interpretacij označevalca. Nekatere sheme opozorijo na vlogo prozodije pri prepoznavanju enot, vendar zelo bežno in nesistematično. Povzamemo lahko z besedami Fosterja: »/Č/e so sploh ponazorjene s primerom, so definicije pospremljene z enim ali dvema primeroma, ki nimata kaj veliko skupnega s kaotično resničnostjo zapisanega govora« (Foster et al. 2000: 357).

3 Metodologija

Za empirični del raziskave so bili uporabljeni trije posnetki iz korpusa ROG-dialog, ki vsebuje 12 posnetkov zasebnega govora med dvema osebama. Posnetke so snemali študenti, tako da so svoje sorodnike ali znance povabili, naj se za namene snemanja v svojem domačem okolju pogovarjajo med seboj. Pri tem so sledili navodilom za snemanje na spletnem portalu *Govorjena slovenščina*.¹ Korpus je prosto dostopen v repozitoriju konzorcija CLARIN.SI.² Uporabili smo posnetke P0005, P0007 in P0009 iz tega korpusa. V vseh primerih gre za prost zasebni pogovor med dvema osebama, en je usmerjen bolj v podajanje navodil, drugi v diskusijo, tretji je predvsem družabne narave. Govorcev je skupaj 6, so iz treh različnih slovenskih regij, trajanje pogovorov je med 19 in 29 minut, skupna dolžina vseh treh posnetkov je 1 ura in 26 minut.

S pomočjo podatkov sem skušala poiskati odgovore na dve raziskovalni vprašanji:

- (1) Katere meje med stavčnimi enotami so lahko dvoumne in kako se v teh primerih odločamo, če želimo opredeliti stavčne enote govora?
- (2) Ali lahko stavčne enote enostavno združimo v komunikacijsko enoto C-unit, kot je opredeljena v tuji literaturi in povzeta v poglavju 2.3?

Kot je razvidno iz pregleda v poglavju 2, je opredelitev stavčnih enot v govoru problematična vsaj iz dveh razlogov: prvič, ker si govorec pogosto pušča prostor, da k stavčni enoti vedno še kaj doda, drugič, zaradi številnih brezglagolskih enot, pri katerih ni jasne ločnice, ali sodijo k stavku, ob

¹ <https://govorjena-slovenscina.um.si/>

² <http://hdl.handle.net/11356/2073>

katerem so rabljene, ali pa so samostojna enota. Pri prvem raziskovalnem vprašanju se zato osredotočim predvsem na te enote. Ker je govor izvorno akustična uresničitev jezikovne rabe, iščem odgovore vedno na podlagi slušnega vtisa, z upoštevanjem prozodije, in ne samo na podlagi zapisa govora. Ker skladnja nikoli ni ločena od pomena, je hkrati upoštevan tudi vidik, ali učinkuje neka enota kot pomensko zaključena. Rezultati so predstavljeni v poglavju 4.

Pri drugem raziskovalnem vprašanju preverjam, ali lahko v slovenščino brez zadržka prenesemo tezo, da je samostojna komunikacijska enota oziroma C-unit neodvisni/glavni stavek skupaj z vsemi pripadajočimi odvisnimi stavki, kot je podana definicija te enote v tuji literaturi. Iz te definicije bi izhajalo, da je vsak stavek priredno zložene povedi samostojna C-unit, podredno zloženi stavki pa se povezujejo v C-unit skupaj z glavnim stavkom, na katerega so vezani. V poglavju 5 tako pregledam priredna in podredna razmerja med stavki in ob primerih iz gradiva – ponovno z upoštevanjem slušnega vtisa in pomenske zaključenosti – ugotavljam, ali gre za zaključeno komunikacijsko enoto z eno ilokucijsko silo ali ne. Rezultati so predstavljeni v poglavju 5.

4 Stavčne enote v govoru

V tem poglavju skušam opredeliti težavne primere ločevanja med stavčnimi enotami.

4.1 Prepoznavanje konca stavka

Že iz pregleda literature je mogoče zaznati, da konec stavka ni nujno nedvoumno določljiv, tudi če gre za besede, zbrane okoli osebne glagolske oblike. V gradivu se potrdijo primeri, kjer govorec še nekaj doda k stavku, kar bi lahko bilo strukturno gledano del predhodnega stavka, a slušni vtis podpira interpretacijo, da gre za pristavek, ki ga označimo kot novo enoto:

- *Pol kuhinje sem zdaj stran dala, | odrezala, | z eee vobodno žago.*³
- *Tisti jajc je bil tako. | Malo brezveze.*

³ Vsi primeri so iz korpusa ROG-dialog. Zaradi lažje razumljivosti za bralce so primeri preurejeni tako, da se začnejo z veliko začetnico in zaključijo s končnim ločilom ne glede na postavitve ločil v zapisu. Zapis govora je standardizirani in ne prikazuje dejanske izgovorjave besed in oblik. Predlagane meje med enotami so označene s pokončno črto '|'.

Prisotni so tudi obratni primeri, ko je po daljšem premoru še dodan del stavka, ki je skladenjsko nedvoumno vpet v predhodni stavek in ga pripišemo k predhodni enoti:

- *Drugače jo tako dvakrat na leto menda ... nucam.*
- *Tisto bom stran dala v ... v dnevno.*

4.2 Eliptični stavki

V nekaterih stavkih prepoznamo kot vzorec izpustitev glagolskega elementa. V primerih v nadaljevanju je možna razlaga, da je izpuščen pomožni glagol *je*:

- *Lahko eee z doplačilom, | mislim, | da je deset evrov.*
- *Ne vem, | odvisno, | kdaj greš.*

4.3 Neglagolski stavki

Mnoge stavčne enote nimajo glagola, ampak gre za kratke pridevniške, prislovne, samostalniške stavke, pristavke in podobne enote:

- *Jaz sem vzel pico. | Eem | s slanino, šunko.*
- *Itak, | veš da, | veš da.*
- *Pa dobro, | sem hotela otroka porabiti.*
- *On je za elektro omarice, | za take stvari.*
- *Ti, | ko si v trgovini.*

Neglagolski stavki se lahko kopičijo, v takem primeru se ločijo v samostojne enote, če to nakazuje prozodija:

- *Pa ja, | super, | fino.*
- *Par žlic, | nič več.*
- *Ja, | tudi.*

Če se pri kopičenju ponavlja isti pomen, razločevanje v enote prav tako poteka na podlagi prozodije:

- *Svetsko, | svetsko.*
- *Serbus, | živjo.*

4.4 Medmeti, polverbalni in neverbalni stavki

Podobna skupina so enote, ki sestojijo iz medmeta ali katerega polverbalnega ali celo neverbalnega elementa:

- *Ooo*, | *carica*.
- *E*, | *a vidiš*, | *kako prav pride*.
- *Nja*.

V to skupino lahko vključimo tudi smeh, ki je zapisan kot neverbalni dogodek in ima tudi sporočilno vrednost:

- [*smeh*] | *Uuu*, | *madonca*.

4.5 Diskurzni označevalci

Diskurzne označevalce obravnavam posebej, saj so v govoru dokaj pogosti. Pri opredeljevanju diskurznih označevalcev kot stavčnih enot izhajam iz razprave D. Verdonik (2022) (glej 2.1), po kateri ima prav tako ključno vlogo pri odločitvi prozodija. Če je diskurzni označevalec prozodično izpostavljen s premorom in intonacijo, je označen kot posebna stavčna enota, sicer je pridružen stavčni enoti, s katero je prozodično zlit, tako da imamo mešane primere:

- *Carica*, | *ne?*
- *Ja ne vem*.
- *Miza bo pa zdajle trenutno ostala ista*, | *veš*.

Enako velja pri gručah diskurznih označevalcev:

- *Ja čakaj*, | *pa ne sama?*
- *Ja*, | *ja, ja, ja*. (gručenje opornih signalov)

Možno bi bilo tudi dosledno ločevanje diskurznih označevalcev v posebno stavčno enoto, vendar je treba opozoriti, da (1) mnogi diskurzni označevalci, na primer *ja* ali *zdaj*, niso enoumno določljivi, saj so lahko rabljeni tudi v čisto običajnem slovarkem pomenu in razmejevanje ni vedno enoumno, (2) so diskurzni označevalci večfunkcijski, pri čemer je ena od bolj prepoznavnih funkcij povezovalna in so lahko v nekaterih rabah po funkciji zelo sorodni veznikom.

Označevalci odprte propozicije (Verdonik, Kačič 2012) so nekoliko različni od diskurzivnih označevalcev in jih praviloma ne prepoznamo kot posebno stavčno enoto:

- *Tako da imaš krožnike še lahko noter ali pa kaj.*

4.6 Netekočnosti

Netekočnosti so različne oblike obotavljanja ali samopopravljanja, pa tudi opuščene enote (Verdonik 2024). Tako kot predlagajo že Biber et al. (1999), večine netekočnosti ne štejemo kot posebno stavčno enoto, razen v posebnih primerih.

Zapolnjeni premori so izjemoma lahko opredeljeni kot samostojna enota, če so zelo izraziti in s premorom ločeni od preostalega govora:

- *Element ta zgornji, | eee, | pa pol spodnje.*

Enako velja za ponavljanja, kot posebno enoto jih štejemo samo, če so tudi prozodično ločena in že bolj v funkciji poudarjanja kot obotavljanja ali če je ponovljen daljši niz z izrazitim premorom pred ponovitvijo:

- *Ful, | ful.*
- *Pa je rekla, | da ga lahko, | da ga lahko stran vržemo, no.*

Večinoma pa ponavljanja ne štejejo za posebno enoto, tudi če je ponovljen glagol:

- *Bomo, bomo pol vprašali uporabnike.*

Samopopravljanja štejemo kot posebno enoto samo, ko gre za ponovni začetek, torej ko govorec prvotno začeto stavčno enoto opusti in začne novo enoto:

- *Ker se mon() eee | stisne se skupaj, | veš eee ...*
- *In ko() kas si, | a si staro ven?*
- *Pol pa vsako | pol pa p() spečeš to meso.*

Tudi drugi začetki stavčnih enot, ki so opuščeni, na primer zaradi menjave govorca, so označeni kot posebna enota:

- *K so bili včasih malo preveč, | ampak ...*

5 Predlog izhodišč za združevanje stavčnih enot v komunikacijske enote

V tem poglavju skušam opredeliti težavna mesta pri združevanju in ločevanju stavčnih enot v komunikacijsko enoto oziroma C-unit.

5.1 Priredna razmerja med stavki

Priredno zložene stavke lahko štejemo kot glavne stavke, torej bi skladno z definicijo C-unit vsak stavek šteli kot samostojno pomensko enoto. Pri večini priredij se zdi to ustrezno:

- vezalno priredje: *Kozmodisk sem iskala | in sem našla to kaseto.*
- protivno priredje: *Poglej, | ampak ne pa skozi gledati gor.*
- posledično priredje: *Ne bo odprl nobene spletne strani, | tako da ga sploh ne moreš apdejtati.*
- pojasnjevalno priredje: *To ne moremo v enem dnevu, | to boš še mogla priti.*

Situacije, kjer se zdi bolj primerna ena enota, so med temi priredji izjema, na primer če je zaporedoma ponovljen glagol v vlogi diskurznega označevalca, prozodično izrečen kot ena enota:

- *Vidiš, vidiš, vidiš.*

Pri stopnjevalnem in ločnem priredju pa ni več prepričljivo, da je komunikacijska enota pogovora zaključena že po prvem stavku:

- stopnjevalno: *Ne samo one velike vreče po petindvajset kil, imajo tudi majhna pakiranja.*
- ločno: *Ali boš šla samo ti ali bo šla samo Nadja ali samo Mario.*

5.2 Podredna razmerja med stavki

Po definiciji bi glavni stavek skupaj z vsemi odvisnimi stavki, ki sodijo k njemu, štel za eno enoto C-unit. Kot je navedeno v pregledu v 2.1, M. Smolej (2022) opozori na štiri različne vrste odvisnikov. Pri dveh od teh vrst, odvisniku kot delu glavnega stavka in odvisniku v vlogi obveznega ali neobveznega stavčnega člana, lahko prepoznamo opredeljevanje take enote kot ene komunikacijske enote ustrezno. V nadaljevanju so primeri odvisnikov, ki so običajno teh dveh vrst:

- osebkov odvisnik: *Me zanima, kakšna je njihova kebab pica.*

- predmetni odvisnik: *Air pomeni, da nima ventilatorja.*
- prilastkov odvisnik: *Tako da imaš samo ena plast, k zakriva ta spodnjo plast.*
- časovni odvisnik: *Sicer sva šla ene par mesecev potem, k so odprli.*
- načinovni odvisnik: *Da se hitreje ugasnejo, namesto da se počasi už() ugašajo ali kaj?*

Če h glavnemu stavku sodita dva priredno zložena odvisnika, lahko prav tako brez težav združimo oba skupaj z glavnim stavkom v eno enoto:

- *Ti bi rada samo, da ti drugi zrihtajo pa da ti greš.*
- *Je rekla hčera, da naj ji to prišparam, da ne smem stran dati.*

Prav tako, če ima tudi odvisnik še dodaten odvisni stavek oziroma je odvisnik zapleteno zložen:

- *Mislim, da je deset evrov, da zamenjaš eee naslov eee naslovnika.*
- *Saj veš, da če samo dosti počasi scrollaš, pol ne opaziš.*

Pri pogojnem razmerju med stavki lahko glavni stavek izraža napotek, navodilo, zavezo ali podobno, pogojni pa pogoj. V takem primeru je smiselna interpretacija, da navodilo, napotek ali zaveza velja pod določenim, to je navedenim pogojem:

- *Če bo pa nam kaka karta ostala, bomo pa dali.*
- *Če laptop ni tri centi debel, a je to sploh laptop?*
- *Tako da če bi še enkrat naročal, bi tisto dol dal.*

Dvomi se pojavijo pri poročanem in premem govoru, ki ju je v govoru veliko. Napovedni del bi lahko ločili v posebno enoto:

- *Pa sem rekel, | zdaj pa ne vem, k() kaj te ženske pa ka() kaj m() meni to pa namiguje.*
- *In grem hitro atiju: | »Ati, daj mi videorekorder.«*

Ko odvisni stavek izraža razlog, pojasnilo, utemeljitev, posledico ali tudi namero, je pogosto tudi prozodično ločen od glavnega stavka. Združevanje v isto komunikacijsko enoto se zdi v teh primerih najbolj vprašljivo, še posebej ker so tudi prozodično enote večkrat ločene in so tudi zapisovalci včasih s končnim ločilom označevali konec izjave med njimi. Tudi iz vidika interpretacije M. Smolej (2022) tukaj pogosto ne gre več za odvisnike v vlogi stavčnega člena:

- *Ampak niso pa še naredili hlač za mene, da ne bi bile tak visok pas. | Ker je vse visok pas.*
- *Ona tudi eee ne bo nobenega, | ker ima premalo kart.*

- *TikTok nimam, | ker eee vidiš, kake pišejo.*
- *Bili smo deset dni dni gor, ne, | zato da se pol ne rabi vrniti.*

Če je glavni stavek v vlogi diskurznega označevalca, ga ločimo kot posebno enoto:

- *Glej, | tako eno lepo imam pisano.*

Ob pregledovanju gradiva so opazne pogoste kratke, fragmentarne izjave. Včasih govorci stavke, ki jih lahko prepoznamo kot odvisnike, z diskurznimi sredstvi in prozodijo ločijo tako eksplicitno, da jih je smiselno interpretirati kot ločene enote:

- *Ko sem se že po telefonu pogovarjal s tem lastnikom, | ne. | Ja, | je že oči obračala.*
- *Onega kabla, | veš, | ko je še tisti star kabel.*
- *Ampak jaz pa sem kar, | ja, | kar videla sem eno kombinacijo.*
- *A veš, | ne? | Če slučajno ne bom mogla, da bi vsi bili prisotni.*

5 Diskusija in zaključek

V prispevku sem obravnavala enote govora, ki jim lahko pripišemo ilokucijsko silo oziroma lahko predstavljajo enoto označevanja dialoškega dejanja. V zvezi s tem sem skušala odgovoriti na dve vprašanji: (1) Katere meje med stavčnimi enotami so lahko dvoumne in kako se v teh primerih odločamo, če želimo opredeliti stavčne enote govora? (2) Ali lahko stavčne enote enostavno združimo v komunikacijsko enoto C-unit, kot je opredeljena v tuji literaturi in povzeta v poglavju 2.3?

Že v pregledu literature se pokaže, da so v govoru težavne predvsem številne brezglagolske in fragmentarne strukture, ki ne ustrezajo definiciji, da gre za besede, zbrane okoli osebne glagolske oblike, vseeno pa učinkujejo kot neka zaključena enota sporočila oziroma komunikacije. Tudi v zbranem gradivu se je na zunanji vtis (številčna primerjava ni bila predmet raziskave) potrjevalo, da so te enote izredno pogoste in da je ocena, ki jo podajo Biber et al. (1999), da gre za okvirno 40 % vseh stavčnih enot v govoru, verjetno ustrezna. Pri večini teh enot sem izpostavila slušni vtis, torej členjenje govora s premori, intonacijo, tempom, kot pomemben pokazatelj, kje se stavčna enota začne in konča. Členjenje govora na skladenjske enote samo na podlagi zapisa je pomanjkljivo, saj ima prozodija ključen vpliv na interpretacijo govora. Pogovorno gradivo s številnimi eliptičnimi, fragmentarnimi in diskurznimi vstavki je omogočalo dokaj obširen pregled enot, ki so za (po)govor najbolj specifične v primerjavi s skladnjo v pisni rabi in na

katere raziskovalci opozarjajo vse od začetnih poskusov skladske analize govora (Loban 1976). Čeprav prozodijo seveda interpretiramo različno in povsem enoumnega označevanja stavčnih enot tudi na podlagi predlogov v tem prispevku ni mogoče pričakovati, vseeno verjamem, da sem uspela podati predloge, ki bodo omogočali bolj enovito obravnavo stavčnih enot govora med različnimi raziskovalci.

Več omejitev prepoznavam v drugem delu raziskave, kjer so se pokazale kot najbolj vprašljive daljše, sestavljene izjave. Pogovorno gradivo, ki sem ga uporabila za analizo, je sestavljeno pretežno iz hitrih izmenjav govorcev, kratkih in fragmentarnih izjav, za podrobno analizo združevanja stavčnih enot v komunikacijske enote, kot je enota C-unit, pa bi potrebovali ravno prevladujoče daljše izjave in daljše vloge govorcev. Za ta del raziskave se uporabljeno gradivo žal ni potrdilo kot optimalno. Čeprav sem podala nekaj okvirnih smernic, je za dodatno potrditev in analizo problematike potrebno dodatno gradivo. Vseeno zaključujem, da nekritičen prenos pojmov, ki so se uveljavili na primeru angleškega jezika, ni primeren, saj lahko tako pri prirednih kot pri podrednih razmerjih med stavki ugotavljamo določene posebnosti, zaradi katerih preprosta definicija, da je osnovna komunikacijska enota govora neodvisni (oziroma po slovenski skladnji glavni) stavek skupaj z vsemi pripadajočimi odvisnimi stavki, ni dovolj natančna.

Zahvala

Delo je nastalo s podporo Agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS v okviru raziskovalnega projekta Temeljne raziskave za razvoj govornih virov in tehnologij za slovenski jezik (J7-4642) in raziskovalnega programa Napredne metode interakcij v telekomunikacijah (P02-0069).

Izjava o dostopnosti raziskovalnih podatkov

Članek temelji na raziskovalnih podatkih, ki se hranijo v repozitoriju CLARIN.SI in so javno dostopni na povezavi <http://hdl.handle.net/11356/2073>.

LITERATURA

- John L. AUSTIN, 1975: *How to Do Things with Words* (2nd ed.). Oxford University Press.
- James ALLEN, Mark CORE, 1997: *Draft of DAMSL: Dialog Act Markup in Several Layers*. <https://www.cs.rochester.edu/research/cisd/resources/damsl/RevisedManual/> (17. 10. 2025).

- AMI, 2005: *Guidelines for Dialogue Act and Addressee Annotation Version 1.0*. http://groups.inf.ed.ac.uk/ami/corpus/Guidelines/dialogue_acts_manual_1.0.pdf (17. 10. 2025).
- Douglas BIBER, Stig JOHANSSON, Geoffrey LEECH, Susan CINRAD, Edward FINEGAN, 1999: *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Longman.
- Harry BUNT, 2009: The DIT++ taxonomy for functional dialogue markup. *AMAAS 2009 Workshop 'Towards a Standard Markup Language for Embodied Dialogue Acts' Proceedings*. Ur. D. Heylen, C. Pelachaud, R. Catizone, & D. Traum. Budimpešta. 13–23. https://www.cs.huji.ac.il/~jeff/aamas09/pdf/04_Workshop/w16.pdf (17. 10. 2025).
- Harry BUNT, 2019: *Guidelines for Using ISO Standard 24617-2*. <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/guidelines-for-using-iso-standard-24617-2> (17. 10. 2025).
- Pauline FOSTER, Alan TONKYN, Gillian WIGGLESWORTH, 2000: Measuring spoken language: a unit for all reasons. *Applied Linguistics* 21/3, 354–375. <https://doi.org/10.1093/applin/21.3.354> (17. 10. 2025).
- Kellogg W. HUNT, 1965: Grammatical structures written at three grade levels. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:178354910> (17. 10. 2025).
- ISO 24617-2. 2012. *ISO DIS 24617-2 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF), Part 2: Dialogue acts*. Ženeva.
- Dan JURAFSKY, 2004: Pragmatics and computational linguistics. *The Handbook of Pragmatics*. Ur. L. R. Horn, G. Ward. Blackwell. 578–604.
- Dan JURAFSKY, Liz SHRIBERG, Debra BIASCA, 1997: *Switchboard SWBD-DAMSL shallow-discourse-function annotation*. Coders manual, draft 13. University of Colorado at Boulder & +SRI International. <https://web.stanford.edu/~jurafsky/ws97/manual.august1.html> (17. 10. 2025).
- John M. KIRK, 2013: Beyond the structural levels of language: An introduction to the SPICE-Ireland corpus and its uses. *After the Storm: Papers from the Forum for Research on the Languages of Scotland and Ulster Triennial Meeting*. Ur. J. Cruickshank, R. McColl Millar. Forum for Research on the Languages of Scotland and Ireland. 207–232. <https://www.abdn.ac.uk/sll/documents/Kirk-Beyond-the-Structural-Levels-of-Language.pdf> (17. 10. 2025).
- Mira KRAJNC IVIČ, 2002: Nekatere skladenjske značilnosti mariborskega pogovornega jezika. *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*. Ur. Marko Jesenšek, Bernard Rajh, Zinka Zorko. Maribor: Slavistično društvo. 166–176.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2004: Besedilnoskladenjske značilnosti javne govorjene besede (na gradivu mariborščine). *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* 52/4, 475–498.
- Walter LOBAN, 1976: *Language Development: Kindergarten through Grade Twelve*. NCTE Committee on Research Report No. 18. Illinois: National-Council of Teachers of English.
- Marie METEER, 1995: *Dysfluency Annotation Stylebook for the Switchboard Corpus*. University of Pennsylvania.
- Olga MÜLLEROVÁ, 1994: *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praga.

Moja SMOLEJ, 2006: Nekatere skladijske značilnosti spontano tvorjenih besedil govorcev Ljubljane. *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 42. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 11–21.

Moja SMOLEJ, 2022: *Skladanje: izbrana poglavja iz skladnje slovenskega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. DOI: 10.4312/9789610606000

Alenka VALH LOPERT, 2006: Skladijski elementi govorenega jezika v jutranjem programu komercialnega radia (Radio City). *Jezikoslovni zapiski* 12/2, 51–62.

Darinka VERDONIK, 2022: Discourse markers and dialogue act annotation for computational dialogue systems. *Discourse markers in interaction: from production to comprehension*. Ur. Maria Josep Cuenca, Liesbeth Degand. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 191–213. DOI: 10.1515/9783110790351-008

Darinka VERDONIK, 2024: *Označevanje netekočnosti v govoru: primer označevanja z uporabo orodja Exmaralda*. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. <https://mezzanine.um.si/rezultati/#tehni%C4%8Dne-smer-nice> (17. 10. 2025).

Darinka VERDONIK, Zdravko KAČIČ, 2012: Označevalci odprte propozicije v govorenem diskurzu. *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* 60/1, 79–94.

Darinka VERDONIK, Ana ZWITTER VITEZ, 2020: *Slovenski govorni korpus Gos*. Založba Univerze v Ljubljani. DOI: 10.4312/9789610603528

A. F. WATTS, 1948: *The Language and Mental Development of Children*. Boston: D. C. Heath & Company.

Martin WEISSER, 2019: The DART annotation scheme: Form, applicability & application. *Studia Neophilologica* 91/2, 131–153. DOI: 10.1080/00393274.2019.1616218

CLAUSAL AND COMMUNICATIVE UNITS OF SPEECH

The paper is grounded in speech act theory and conceptualizes speaking as an action with intent and impact on the interlocutors. Its central concern is the identification of boundaries between units that carry illocutionary (interactional) force—or, as the concept is termed in some corpus annotation frameworks, dialogue acts,—a task that proves particularly challenging in spontaneous dialogue. A single utterance may combine multiple functions, and boundaries between units are often blurred, especially in multi-clause utterances, as well as in elliptical, fragmentary, or verbless constructions. Discourse markers, backchannels, and disfluencies play a crucial role in spoken interaction and, depending on their use, may function either as integral parts of larger units or as independent units. The paper demonstrates that the notion of the utterance is not unambiguously definable, as segmentation decisions are frequently influenced by transcription practices and annotator interpretation. The aim of the study is therefore to propose guidelines that support more consistent segmentation of units for dialogue act annotation. The theoretical section provides an overview of Slovenian approaches to spoken units and introduces the concepts of T-units and C-units from English-language linguistics, alongside major dialogue act annotation schemes, revealing that none of these frameworks addresses the problem of unit delimitation in a sufficiently systematic manner and that definitions often rely heavily on annotator judgment.

The empirical analysis draws on three private conversations from the ROG-Dialog corpus and focuses on ambiguous boundaries between clausal units, as well as on the applicability of the C-unit concept to Slovene. The author argues that spoken language should be evaluated primarily on the basis of auditory evidence: prosody—eg. intonation, pauses, and tempo—is decisive in the perception of unit boundaries, since reliance on transcripts alone can be misleading. The analysis shows that elliptical, verbless, and fragmentary units are highly frequent, corroborating estimates that non-clausal units account for a substantial proportion of spoken discourse. Disfluencies generally do not constitute independent units unless they are prosodically salient or involve a clear restart. When clausal units are combined into C-units, important limitations emerge, namely certain types of coordination may fail to form a single, self-contained C-unit, while some subordinate clauses may constitute a single, self-contained communicative unit despite their formal subordination. The paper concludes that an uncritical transfer of concepts developed for English is inadequate for Slovenian spoken discourse and that reliable annotation requires a language-specific approach that systematically integrates syntax, prosody, and pragmatic interpretation.
